

Ayatollah Khamenei's expectations from oral history researchers of the Holy Defense

Fereydoun Abdi

Master and lecturer at Imam Ali University (PBUH), Tehran, Iran

Abstract: Eight years of Holy Defense is a reminder of the presence and active role of the Iranian people who stood up to defend the country and the revolution. By taking a look at the fundamental developments in the life of the holy defense and evaluating them in terms of world equations, we can understand that anti-tyranny, anti-colonialism, independence, revival of the religious identity, and revolutionary values of the Iranian people are owed to the thoughts and actions of the martyrs, veterans, freedmen, and warriors who defended these values. What is important is the continuation of the values of the Holy Defense era, which is a model for the administration and management of critical situations. One of the ways to take advantage of these patterns of behavior and lifestyle is to record and transfer them to future generations. They must first know what conditions existed, what happened in that context and space, and what the functions were so that they can use the patterns as a model. Therefore, in addition to the historiographical task, oral history plays an essential role in the transfer of values and has a moral and valuable function. In this article, Ayatollah Khamenei's expectations of oral history researchers are examined concerning his words, which are practical in terms of purpose and qualitative in terms of the method of gathering information. The information is gathered through the "theory development" method. The obtained results show purity of heart, pure intention, the demand for rights in research, conducting honest research, using valid documents, paying attention to research ethics, having a research spirit, focusing on needs assessment in research, having a strategy, considering usefulness, and doing the research work in a correct, complete, and solid way are among the expected characteristics for oral history researchers of the Holy Defense.

Key Words: Oral History, Holy Defense, Ayatollah Khamenei, Expectations.

انتظارات آیت‌الله خامنه‌ای از پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس

فریدون عبدی

کارشناسی ارشد و مدرس دانشگاه امام علی (ع)، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۵

چکیده

هشت سال دفاع مقدس یادآور حضور و نقش آفرینی فعال مردم ایران است که به دفاع از کشور و انقلاب برخاسته بودند. با نیم‌نگاهی به تحولات بنیادین در حیات دفاع مقدس و ارزیابی آن در معادلات جهان می‌توان دریافت ظلم‌ستیزی، استعمارستیزی، استقلال‌خواهی، احیای هویت دینی و ارزش‌های انقلابی مردم ایران، مرهون افکار و عملکرد شهیدان، جانبازان، آزادگان و رزمندگانی است که از این ارزش‌ها دفاع کردند. آنچه مهم است تداوم ارزش‌های دوران دفاع مقدس است که از آن به‌عنوان الگویی برای اداره و مدیریت شرایط بحرانی می‌توان استفاده کرد. یکی از راه‌های بهره‌گیری از این الگوهای رفتاری و سبک زندگی، ضبط و ثبت آن برای انتقال به نسل‌های آینده است. آنان ابتدا باید بدانند چه شرایطی وجود داشته، در آن بستر و فضا چه اتفاقاتی رخ داده و عملکردها چه بوده است تا بتوانند از آن به‌عنوان الگو استفاده کنند. پس علاوه بر وظیفه تاریخ‌نگارانه، تاریخ شفاهی در انتقال ارزش‌ها نقشی اساسی دارد و کارکرد اخلاقی و ارزشی پیدا می‌کند. در این مقاله، انتظارات آیت‌الله خامنه‌ای از پژوهشگران تاریخ شفاهی با توجه به سخنرانی‌های ایشان بررسی می‌شوند که از نظر هدف کاربردی است و از نظر شیوه گردآوری اطلاعات، کیفی و برای گردآوری آن از روش «رویش نظریه» استفاده شده است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهند مواردی مانند صفای باطن، نیت پاک، حق‌طلبی در پژوهش، انجام تحقیق پارسایانه بی‌عوض، بهره‌گیری از اسناد و مدارک معتبر، توجه به اخلاق پژوهشی، برخورداری از روحیه پژوهشی، تمرکز بر نیازسنجی در پژوهش، داشتن راهبرد و توجه به مفیدبودن کار تحقیقاتی و انجام‌دادن کار تحقیق به‌صورت درست، کامل و محکم از جمله ویژگی‌های مورد انتظار ایشان برای پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس است.

واژه‌های کلیدی: تاریخ شفاهی، دفاع مقدس، آیت‌الله خامنه‌ای، انتظارات.

مقدمه

هشت سال دفاع مقدس تجربه متفاوت و سرشار از موقعیت‌های مختلف است که در تاریخ معاصر ایران وجود دارد. دفاع مقدس و مسائل مربوط به آن در تمامی ابعاد زندگی مردم در آن زمان تأثیر گذاشت و مردم نوع جدیدی از زندگی را تجربه کردند و با فراز و نشیب‌های بسیاری روبه‌رو بودند. طبیعی است وقتی کشوری درگیر جنگی طولانی می‌شود، در جامعه، سیاست، فرهنگ و اقتصاد آن تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین، همه این موضوعات و نوع عملکرد اقشار مختلف مردم، مسئولان و تصمیم‌گیرندگان امور، دستمایه پژوهش و تحقیق است. نوع نگاه جامعه و مسئولان به دفاع مقدس نیز گفتمان غالب در آن زمان را بررسی می‌کند. اگرچه در موارد متعددی، اسناد و بایگانی صوتی - تصویری در رابطه با دفاع مقدس در دسترس‌اند، گستردگی جبهه‌ها، تنوع اقلیمی، تنوع رزمندگان از نظر رسته اعزامی، قومیت، مذهب، سن، تحصیلات، شغل، محل اعزام و ...، طولانی‌بودن زمان جنگ، ابعاد مختلف ملی و بین‌المللی آن و موضوعات بسیار دیگر باعث شده‌اند برای معرفی یا تکمیل عناصر مختلف در سال‌های دفاع مقدس به تاریخ شفاهی روی آوریم. با توجه به ویژگی‌های ذاتی تاریخ شفاهی و کاربرد آن به‌عنوان یکی از ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات و ساده‌بودن کار تاریخ شفاهی در نگاه اول نسبت به سایر روش‌های جمع‌آوری اطلاعات، این روش مورد اقبال بسیار قرار گرفته و به‌طور خاص در تاریخ انقلاب اسلامی و دفاع مقدس جایگاه ویژه‌ای یافته است که با توجه به سرنوشت‌سازبودن این دو اتفاق و نقش‌داشتن در زندگی مردم و اوضاع کشور تعجب‌برانگیز نیست. تجربه تاریخ شفاهی دفاع مقدس با موقعیت‌های مختلف ایجادشده در مقاطع مختلف آن، الگوی قابل بررسی است که می‌توان از آن در برنامه‌ریزی‌های کلان و خرد استفاده کرد. باید نقاط قوت و ضعف آن دوران را شناخت، تجزیه و تحلیل کرد و آنان را برای استفاده روزآمد کاربردی کرد. به همین دلیل است که تاریخ شفاهی دوران دفاع مقدس اهمیت دارد و باید

انتظارات را برآورده کند. در این مقاله، انتظارات آیت‌الله خامنه‌ای از پژوهشگران تاریخ شفاهی بررسی می‌شوند که به نوعی بیان‌کننده وظایف و نقشی است که این افراد در روایت و بازگکردن تاریخ این دوران بر عهده دارند.

تاریخ شفاهی

تاریخ شفاهی یکی از شیوه‌های مستندسازی و پژوهش در تاریخ معاصر است. این شیوه پژوهش در تاریخ، وقایع، رویدادها و حوادث تاریخی را براساس دیدگاه‌ها، شنیده‌ها و عملکرد شاهدان، ناظران و فعالان آن ماجراها شرح می‌دهد و شناسایی می‌کند. تاریخ شفاهی نوعی شیوه جمع‌آوری و آماده‌سازی اطلاعات تاریخی از طریق ضبط مصاحبه با شرکت‌کنندگان در رویدادهای تاریخی است (گلفام و اکبری‌مقدم، ۱۳۹۵: ۱۳). در قالب شیوه امروزی، تاریخ شفاهی برای نخستین بار در سال ۱۹۴۸ در دانشگاه کلمبیا بنیان نهاده شد. تاریخ شفاهی محصول گفت‌وگوی بی‌انتهای حال و گذشته است که در تقسیم‌بندی آن می‌توان به تاریخ‌نامه‌ها (وقایع‌محور) و زندگی‌نامه‌ها (شخص‌محور) اشاره کرد (احمدزاده، ۱۳۹۵: ۳۳). تاریخ شفاهی براساس مصاحبه فعال به روایتگری تاریخی می‌پردازد. در تاریخ شفاهی عناصر مختلفی مانند راوی، مصاحبه‌گر و تدوینگر نقش محسوسی دارند و در کنار انتخاب موضوع هوشمندانه و به‌روز، عملکرد آنان باعث می‌شود محصول نهایی تاریخ شفاهی از اعتبار برخوردار باشد یا نباشد. پژوهشگران تاریخ شفاهی به‌دلیل نقشی که در روایت تاریخ معاصر دارند، باید ویژگی‌هایی داشته باشند که بتوانند از عهده انجام کار برآیند و از نقش و جایگاهشان نیز آگاه باشند. آنها باید بدانند تولید محتوا می‌کنند و پژوهش‌های تاریخ شفاهی قرار است چه در زمان تولید و انتشار، چه تا مدت‌ها بعد ارزیابی شوند. همچنین در نوع بهره‌مندی از تجربیات مؤثرند؛ زیرا تا واقعه و بستر آن به خوبی و نزدیک به واقعیت مطرح نشوند، نمی‌توان از آن انتظار گره‌گشایی و راه‌گشایی داشت. پس تاریخ شفاهی وظیفه حساسی بر عهده دارد. طبیعی است که جوامع با

ادبیات و مشاهدات استخراج می‌شود. این نظریه از راه جمع‌آوری سیستماتیک داده‌ها و تحلیل اطلاعات مربوط به پدیده، کشف شده، توسعه یافته و به‌طور مشروط و موقت تأیید شده است. در این روش محقق کار خود را با یک تئوری شروع نمی‌کند که نیاز به اثبات آن باشد؛ بلکه با یک مطالعه در عرصه شروع می‌کند و اجازه می‌دهد چیزهایی که به آن عرصه مربوط می‌شوند، خود را نمایان کنند؛ از این‌رو، جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل و نظریه با یکدیگر رابطه دوطرفه دارند. هدف محقق آن است که از لحاظ نظری به توضیح کامل درباره یک پدیده خاص برسد. «گراند تئوری» آفرینش نظریه به روش استقرایی و تلاش برای درک درست و احساس مناسب از وقایع روزمره است (ادیب حاج باقری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲۳). هدف اصلی از انجام تحقیقات به روش «رویش نظریه»، بررسی و روشن‌سازی فرایندهای اجتماعی مدنظر است که این فرایندها از تحلیل اطلاعات به دست می‌آیند (ادیب حاج باقری و همکاران، ۱۳۸۶: ۵۷). پژوهش حاضر با استفاده از این روش، نوشته شده است.

انتظارات آیت‌الله خامنه‌ای از پژوهشگران تاریخ شفاهی

آیت‌الله خامنه‌ای به مناسبت‌های مختلف مانند هفته دفاع مقدس، سالروز فتح خرمشهر، بازدید با فرماندهان دفاع مقدس، دیدار با پژوهشگران و نخبگان علمی و نظامی کشور و ... به دفاع مقدس و درس‌های بسیاری اشاره می‌کند که می‌توان از آنها آموخت و در اداره و مدیریت کشور بهره برد. او بر حفظ و ثبت خاطرات رزمندگان دفاع مقدس به‌عنوان نقش‌آفرینان و افراد شاهد آن دوران و مردم آن زمان تأکید دارد. در واقع، ایشان به استناد به منابع دست اول توجه دارند. همچنین خطر فوت یا فراموشی و دیگر خطرات پیش رو را مدنظر قرار داد و سعی کرد با تذکر پیوسته ثبت خاطرات دفاع مقدس، اهمیت ثبت این منبع ارزشمند و راهبردی را برای نسل آینده بین پژوهشگران، به‌خصوص پژوهشگران دفاع مقدس یادآوری کند. همچنین نگاه ارزشی به دفاع مقدس

توجه به نیازها، گفتمان حاکم، ارزش‌ها، مبانی مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از تاریخ شفاهی انتظارات متفاوتی داشته باشند و هدف‌های خاصی برای آن تعریف کنند. تاریخ شفاهی دفاع مقدس نیز از این مقوله جدا نیست. تاریخ شفاهی دفاع مقدس تلاش دارد وقایع مربوط به دفاع مقدس، عملیات‌ها و عملکرد فرماندهان و رزمندگان آن دوران را به‌صورت مصاحبه فعال گردآوری و تدوین کند. به روایت دیگر، تاریخ شفاهی دفاع مقدس بیان واقعیت‌ها، ایثارگری‌ها و ارزش‌هاست (احمدی و کریمی، ۱۳۸۹: ۳۹۱).

پژوهش به معنای هر نوع کوشش تجربی یا نظری برای کشف مجهول و حل مشکلی است که در رشد زندگی فردی و اجتماعی انسان نقش کلیدی دارد (قراملکی، ۱۳۸۰: ۲۰). در تعریفی دیگر، پژوهش فرایندی پویا است که برای حل مسائل و دستیابی به راه‌حل مشکلات انجام می‌شود (عزتی، ۱۳۷۶: ۱۸). پژوهشگر کسی است که در گستره تحقیقات به دنبال شناخت راه‌حل مشکلات و فهم و استحصای علل آنهاست (خورشیدی و قریشی، ۱۳۸۱: ۱۵). پژوهشگر به دنبال کشف واقعیت‌هاست و تحقیق یکی از راه‌های پی‌بردن به این واقعیت‌هاست (عزتی، ۱۳۷۶: ۱۵). با توجه به تعریف‌های بالا، وظیفه پژوهشگر و جایگاه ویژه‌ای که در علوم به‌خصوص تاریخ دارد، باید ویژگی‌هایی داشته باشد تا بتواند به اهداف پژوهش دست یابد.

روش «رویش نظریه»

در راستای درک مفاهیم، توصیف و تبیین متغیرهای اساسی در موضوع تحقیق و با توجه به ماهیت کیفی بودن تحقیق از روش «رویش نظریه» استفاده شده است. رویش نظریه به‌عنوان روش، نوعی تحقیق در عرصه است. در واقع فرایندی برای تعمیم نتایج حاصل از یک مشاهده خاص به نظریه‌ای جامع‌تر است؛ نظریه‌ای که در زندگی روزمره انسان‌ها نشر و نما می‌یابد. طی این روش، نظریه‌ای به طریق استقرایی از تجارب روزمره، تعاملات، مستندات،

گیرند، تسهیلات باید فراهم بشوند تا تحقیق انجام بگیرد؛ اما اینها هیچ‌کدام پاداش تحقیق نیستند. پاداش تحقیق، رسیدن به حق است» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۶۹/۱/۲).

- تلاش در راستای تحقیق پارسایانه بی‌عوض: یکی
از ویژگی‌های مورد انتظار برای پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس انجام تحقیقات پارسایانه‌ای بی‌عوض و اشاعه این روحیه به سایر پژوهشگران با تقویت انگیزه‌های معنوی در پژوهش است. در تاریخ اسلام پژوهشگران و اندیشمندان فراوانی هستند که تحقیقات پارسایانه‌ای بی‌عوض عظیمی مانند یک مجموعه دایره‌المعارف‌نویسی و اثرات غنی دیگر را به تنهایی و با انگیزه معنوی انجام داده‌اند؛ برای مثال، نوشتن کتاب جواهرالکلام که یک دوره فقه استدلالی است و تألیف آن به سادگی از عهده یک فرد بر نمی‌آید، در حدود بیست سال تمام وقت مرحوم صاحب جواهر را به خود اختصاص داد. مقام معظم رهبری درباره این موضوع می‌گوید «باید روح تحقیق پارسایانه‌ای بی‌عوض را تزریق کنیم تا برای تحقیق دنبال پاداش نباشند؛ چون اصلاً تحقیق پاداش واقعی ندارد؛ مثلاً اگر آدم بخواهد به پاستور، به خاطر کشف میکروب پول بدهد، به نظرتان چقدر باید بدهد؟ آیا اصلاً می‌شود برای او پولی معین کرد؟ آیا قابل مقایسه است؟ بنابراین، امثال پاستور هیچ‌وقت برای پول تحقیق نکردند. اگر برای پول تحقیق می‌کردند، حقیقتاً به اینجا نمی‌رسیدند» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۶۹/۱۰/۴).

- رعایت مسائل اخلاقی در امر نوشتار و پژوهش: از دیگر ویژگی‌های مورد انتظار برای پژوهشگران به‌خصوص پژوهشگران تاریخ شفاهی، رعایت مسائل اخلاقی در امر نوشتار و پژوهش است. «برای یک کشور، عالم، محقق، پژوهشگر و نابغه، ثروت خیلی بزرگی است؛ اما به شرط اینکه در او بنیان‌های اخلاقی استوار باشد؛ وجدان اخلاقی زنده باشد، و آلا آن علم به درد نمی‌خورد» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۷۷/۲/۲۲).

- بهره‌گیری از اسناد و مدارک معتبر: از دیگر ویژگی‌های مورد انتظار برای پژوهشگران تاریخ شفاهی

و کارکرد اخلاقی - تربیتی آن مدنظر او است. با مطالعه سخنرانی‌های او، انتظارات از پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس دسته‌بندی و بررسی شدند.

- نیت خالص و باور به کمک خدا: از مهم‌ترین و اصلی‌ترین ویژگی‌های مورد انتظار برای تمامی پژوهشگران از جمله پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس حاکمیت ایمان در دل آنهاست؛ زیرا در فرمایش‌های مقام معظم رهبری حکومت ایمان بر دل‌ها عامل تسریع‌کننده حرکت به سوی تحقیقات دشوار است؛ به طوری که می‌گوید «اگر ایمان بتواند بر دل انسان حکومت کند، این کمک خواهد کرد که انسان به دنبال کار دشوار تحقیق علمی برود؛ چون کار دشوار تحقیق علمی ضمن اینکه شیرین است، دشوار است و محرومیت و مشکلات دارد. می‌بینید که یک سوداگر بازاری دلال چقدر درآمد پیدا می‌کند؛ اما یک عالم اینطور نیست. ممکن است عالم اوقاتش تلخ باشد که مثلاً امکانات زندگی ندارد؛ اما در دل حاضر نیست به هیچ قیمتی این وضع خودش را با آن وضع سوداگر عوض کند. اصلاً امکان ندارد که بگویند شما علمت را بده، پول او را بگیر، حاضر نیست این کار را بکند، یعنی قدر علم را عالم می‌داند. پس دنبال علم رفتن زحمت دارد، گاهی محرومیت دارد، گاهی مشکلات دارد. اگر ایمانی در دل انسان حاکم باشد، کمک خواهد کرد که انسان بتواند این راه دشوار را طی نماید» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۷۸/۷/۱۹).

- حق طلبی در پژوهش: از دیگر ویژگی‌های مورد انتظار برای تمامی پژوهشگران از جمله پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس حق‌طلبی، تلاش در رسیدن به پاداش اساسی یعنی رسیدن به حقیقت است. در فرمایش‌های مقام معظم رهبری آمده است «محقق، در مقابل چه چیزی تحقیق می‌کند؟ چه می‌گیرد و تحقیق می‌کند؟ جواب این است که محقق تحقیق می‌کند تا به حقیقت برسد. پاداش او این است. پول، مال و حتی تشویق، پاداش محقق نیست؛ در مقابل تحقیق او کوچک است؛ البته باید اینها نثار بشوند، پول‌ها باید خرج بشوند، کارها باید انجام

است که در این رابطه در فرمایش‌های مقام معظم رهبری آمده است «اگر نویسنده‌اید، اگر محققید، اگر روحانی هستید، اگر مشغول تحصیل و درس خواندن هستید، اگر در دانشگاه یا مدرسه هستید، اگر در کار هنر مشغولید، اگر فیلمسازید، اگر داستان‌نویس هستید، اگر روزنامه‌نگارید، هرچه هستید و هرکه هستید و هرجا کار می‌کنید، باید سعی کنید کاری را که انجام می‌دهید، درست انجام دهید، کامل انجام دهید، محکم انجام دهید و کم نگذارید» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۷۲/۲/۱۵).

نتیجه

آیت‌الله خامنه‌ای در مقاطع مختلف بارها اهمیت علم و دانش را بیان کرده و ضمن توجه دادن به نقش اثرگذار آن و تأکید بر توسعه علم و دانش از راه تحقیق کردن، بر اهمیت تاریخ شفاهی و مکتوب کردن یاد و خاطره شهدا، جانبازان، آزادگان و به‌طور کلی رزمندگان دفاع مقدس تأکید داشته است.

با بررسی سخنرانی‌های ایشان انتظارات او از پژوهشگران تاریخ شفاهی دفاع مقدس را در داشتن نیت خالص و باور به کمک خداوند، حاکمیت ایمان در دل، حق‌طلبی در پژوهش، تلاش در راستای انجام تحقیق پارسایانه بی‌عوض، بهره‌گیری از اسناد و مدارک معتبر، توجه به اخلاق پژوهشی، احساس دلگرمی و برخوردار از روحیه پژوهشی، توجه و تمرکز بر نیازسنجی در پژوهش، داشتن راهبرد و توجه به مفیدبودن کار تحقیقاتی و انجام دادن کار تحقیق به‌صورت درست، کامل و محکم که از نظر نویسنده از اولویت بیشتری برخوردار است یافتیم.

منابع

الف. کتاب‌ها

- ادیب حاج باقری، محسن و همکاران (۱۳۸۶)، *روش‌های تحقیق کیفی*، انتشارات بُشری، تهران.
- احمدی، ربابه و مهدی کریمی (۱۳۸۹)، *مجموعه*

دفاع مقدس است. فرمانده معظم کل قوا در این خصوص می‌گوید «نگهداری اسناد، پردازش اسناد، تدوین اسناد، اینها خیلی مهم است؛ اینها نبایستی بگذارند از دست برود؛ در اختیار محققین قرار بگیرد».

- **احساس دلگرمی و داشتن روحیه پژوهشی:** در فرمایش‌های مقام معظم رهبری احساس دلگرمی و داشتن روحیه پژوهشی یکی از ویژگی‌های مهم و درواقع اساس کار همه پژوهشگران از جمله پژوهشگر تاریخ شفاهی دفاع مقدس است؛ به‌طوری‌که می‌گوید «دلگرمی محقق و پژوهشگر و اهل علم، اساس کار است؛ همچنان که در جنگ‌های نظامی، روحیه از همه چیز مهم‌تر است در محیط علمی هم همین معنا صادق است» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۸۵/۵/۲۳).

- **توجه به نیازسنجی در پژوهش:** از ویژگی‌های مورد انتظار برای پژوهشگران توجه به نیازسنجی در پژوهش و تعیین نیازهای اساسی سازمان مربوطه است؛ به‌طوری‌که نوشته‌ها و پژوهش‌هایی که انجام می‌دهند برای رفع نیازهای کشور قرار گیرند. «حقاً و بدون شک باید پژوهش و تحقیق مورد توجه و اهتمام بیشتری قرار بگیرد، در کشور اولاً با توجه به نیازهای آن، هدفدار کنیم، یعنی ببینیم واقعاً کشور به چه چیزی احتیاج دارد و پژوهش‌ها را در جهت نیازهای کشور قرار دهیم» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۸۵/۷/۱۳).

- **داشتن راهبرد و توجه به مفیدبودن کار تحقیقاتی:** یکی دیگر از ویژگی‌های مورد انتظار برای پژوهشگران نویسندگان و افراد اهل قلم، داشتن راهبرد و توجه به مفیدبودن کار تحقیقاتی است. مقام معظم رهبری درباره این موضوع می‌گوید «بدانیم برای کار تحقیقاتی راهبرد ما چیست، چه کار کنیم که این تحقیقات و این آموزش برای کشور مفید باشد و به کار کشور بیاید» (آیت‌الله خامنه‌ای: ۱۳۶۸/۳/۱۸).

- **انجام دادن کار تحقیق به‌صورت درست، کامل و محکم:** از دیگر ویژگی‌های مورد انتظار برای پژوهشگران انجام دادن کار تحقیقاتی به‌صورت درست، کامل و محکم

سخنرانی و مقالات همایش اول تا پنجم پژوهش و دفاع

مقدس، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، تهران.

- احمدزاده، محمدا میر (۱۳۹۵)، پیوند تاریخ فرهنگی

و تاریخ شفاهی، **فصلنامه علمی تخصص تاریخ شفاهی**،

سال دوم، شماره اول، بهار و تابستان، صص ۲۵-۳۶.

- خورشیدی، عباس و سید حمیدرضا قریشی

(۱۳۸۱)، **راهنمای تدوین رساله و پایان‌نامه**، انتشارات

یسطرون، تهران.

- عزتی، مرتضی (۱۳۷۶)، **روش تحقیق**، مرکز

پژوهش‌های اقتصاد، تهران.

- قراملکی، احد (۱۳۸۰)، **روش شناسی، مطالعات**

دینی، دانشگاه رضوی، مشهد.

- گلفام، ابراهیم و قاسم اکبری مقدم (۱۳۹۵)، **یار**

دوست تاریخ شفاهی امیر سرلشگر محمد سلیمی،

انتشارات آتشبار، تهران.

ب. سایت‌ها

www.khamenei.ir -

ج. نرم‌افزارهای رسانه‌ای

- حدیث ولایت (نرم‌افزار شامل تمام سخنرانی‌ها و

مکتوبات مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۶ تا ۱۳۹۰)،

انتشارات مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر

حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای.